

**Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та
Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню)
доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та
фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” щодо посилення
контролю за законністю походження коштів, внесених як застава»
(реєстр. № 15388 від 08.07.2026)***

***Анотація.** В інформаційній довідці досліджуються підстави посилення контролю за законністю походження коштів, внесених як застава у кримінальному провадженні, у контексті проєкту Закону України (реєстр. № 15388 від 08.07.2026). Розглядається відповідність законопроекту вимогам Конституції України, основоположним засадам правотворчої діяльності, нормам чинного кримінального процесуального законодавства та законодавства про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.*

***Ключові слова:** кримінальне провадження, суд, джерела коштів, застава, фінансовий моніторинг, конфіскація.*

Вступ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України значно посилила ризики використання фінансової системи для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, обходу санкцій, приховування активів та фінансування діяльності, що загрожує національній безпеці. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває забезпечення прозорості походження коштів, які використовуються як застава у кримінальних провадженнях (насамперед щодо корупційних, економічних та інших тяжких злочинів, пов'язаних зі значними фінансовими активами). Водночас запровадження додаткових механізмів контролю повинно здійснюватися із дотриманням принципів правової визначеності, пропорційності, а також конституційних гарантій права власності, що потребує забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та захистом прав людини.

Законопроект (реєстр. № 15388 від 08.07.2026) (далі – законопроект) розроблено з метою «посилення контролю за законністю походження коштів, що вносяться як застава у кримінальному провадженні, запобігання використанню інституту застави для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також забезпечення прозорості та публічності застосування цього запобіжного заходу»¹.

Законопроектом пропонується внести зміни до статті 182 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та статей 11, 20, 23 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів,

¹ Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” щодо посилення контролю за законністю походження коштів, внесених як застава» (реєстр. № 15388 від 08.07.2026). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70305>

одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 361-IX, що запроваджують додаткові механізми перевірки законності походження коштів, що вносяться як застава у кримінальному провадженні.

Основна частина

Визнаючи необхідність законодавчого забезпечення прозорості походження коштів, які використовуються як застава у кримінальних провадженнях, вважаємо за доцільне зазначити таке.

Законопроектом пропонується зобов'язати Державну судову адміністрацію України (далі – ДСА) оприлюднювати на офіційному вебсайті відомості про кожен випадок внесення застави, зокрема номер кримінального провадження, реквізити судового рішення, прізвище, ім'я та по батькові заставодавця – фізичної особи (або найменування юридичної особи), а також розмір внесеної застави та дату її надходження (частина друга статті 182 КПК України у редакції законопроекту).

Відповідно до чинної частини другої статті 182 КПК України заставодавцем може бути будь-яка фізична або юридична особа, яка добровільно бере на себе майнові зобов'язання щодо забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого. Тобто заставодавець не є учасником кримінального правопорушення лише з тієї підстави, що він вносить кошти як заставу. Пропоноване автоматичне оприлюднення персональних даних такої особи фактично створює відкритий державний реєстр заставодавців, хоча вони не мають процесуального статусу підозрюваного чи обвинуваченого, що потребує узгодження із вимогами статті 32 Конституції України, яка гарантує, що ніхто не може зазнавати втручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України, а збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди не допускаються, за винятком випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Частиною другою статті 14 Закону України «Про захист персональних даних» встановлено, що поширення персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних або уповноваженої ним особи *дозволяється у випадках, визначених законом, і лише (якщо це необхідно)* в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав людини та для проведення Всеукраїнського перепису населення. Отже, навіть якщо таке поширення встановлюється законом, законодавець має довести його необхідність і відповідність поставленій меті.

Проте, законопроект не визначає: мету створення відкритого інформаційного ресурсу; строк оприлюднення та тривалість зберігання відповідної інформації; підстави її видалення після завершення кримінального провадження тощо. За відсутності таких факторів існує ризик того, що пропонований механізм не відповідатиме принципам правової визначеності, пропорційності втручання у право на приватне життя.

Концептуально вразливою є пропонована законопроектом редакція частини 8-1 статті 182 КПК України, відповідно до якої кошти, внесені як застава, звертаються в дохід держави у разі, якщо неможливо підтвердити законність джерела їх походження (повністю або у відповідній частині). При цьому таке звернення застави в дохід держави здійснюється незалежно від виконання підозрюваним, обвинуваченим чи заставодавцем процесуальних обов'язків, покладених у зв'язку із застосуванням запобіжного заходу.

Фактично пропонується запровадити нову самостійну підставу звернення застави в дохід держави, яка не пов'язана ані з порушенням підозрюваним або обвинуваченим покладених на них процесуальних обов'язків, ані зі встановленням обвинувальним вироком суду незаконного походження відповідних коштів, що не відповідає правовій природі інституту застави, який відповідно до пункту 9 частини першої статті 131 та статті 182 КПК України належить до заходів забезпечення кримінального провадження і має на меті гарантування належної процесуальної поведінки підозрюваного або обвинуваченого, а не перевірку законності походження майна заставодавця. Запровадження можливості безповоротного звернення застави в дохід держави за відсутності встановленого факту незаконного походження коштів фактично надає заставі ознак майнової санкції, що виходить за межі її процесуального призначення.

Такий підхід суперечить положенням статті 41 Конституції України, згідно з якою право приватної власності є непорушним, а примусове відчуження об'єктів права приватної власності допускається лише як виняток, із мотивів суспільної необхідності, на підставі та в порядку, встановлених законом.

Зміни до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – Закон) потребують додаткового обґрунтування.

Зокрема, нова частина двадцять третя статті 11 Закону (у редакції законопроекту) покладає на суб'єктів первинного фінансового моніторингу обов'язок не лише здійснювати ідентифікацію та верифікацію заставодавця і встановлювати джерело коштів, а й *досліджувати джерело статків (багатства), встановлювати характер зв'язків між заставодавцем і підозрюваним (обвинуваченим), а також документувати такі відомості*. Водночас відповідно до статті 8 Закону суб'єкти первинного фінансового моніторингу застосовують ризик-орієнтований підхід, а їх повноваження спрямовані на належну перевірку клієнта та виявлення підозрілих фінансових операцій, а не на встановлення обставин, що належать до предмета доказування у кримінальному провадженні.

Крім того, запропоноване доповнення статті 20 Закону, яким будь-яке внесення застави визнається пороговою фінансовою операцією незалежно від суми, відходить від ризик-орієнтованої моделі фінансового моніторингу, закріпленої у Законі, оскільки не враховує розміру операції та рівня ризику.

Зміни до статті 23 Закону, відповідно до яких банк зобов'язаний зупиняти переказ коштів у разі неможливості підтвердження законності їх походження,

дисонують із положеннями статті 182 КПК України в частині виконання ухвали суду про застосування застави та впливають на реалізацію права особи на звільнення з-під варти.

Пункт 1 розділу II законопроекту не узгоджується з позицією Конституційного Суду України, який у Рішенні від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020 відзначив, що в контексті принципу верховенства права важливим є встановлення при внесенні змін до законодавства розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності.

Висновки

Законопроект спрямований на протидію використанню застави як інструмента легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, він потребує доопрацювання в частині конкретизації підстав звернення застави в дохід держави та критеріїв установлення неможливості підтвердження законності джерела коштів.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*